

Nie každá viera lieči

Roman Cardal

9. augusta 2022 ✚ Spoločnosť ✚ Filozofia

Je jasné, že len čo sa ukázalo, že o svete možno hovoriť aj inak než prostredníctvom mýtov, nebolo už možné od takéhoto prístupu k realite ustúpiť. Mýty sa už iba *rozprávali* a predkladali na uverenie, zatiaľ čo filozofi sa neuspokojili s púhym rozpráváním vymyslených príbehov. Dnešným jazykom by sme povedali, že sa vymedzovali voči prevládajúcim a hlboko zažitým *naratívom*, o ktorých hodnote začali kriticky pochybovať.

Zdroj: wikimedia commons

Z jedného známeho antického prameňa si môžeme overiť, akým spôsobom boli tieto naratívy podporované vtedajšími expertmi a odborníkmi. Keď sa Sokrates tesne pred svojím procesom stretol s vešcom Euthyfronom a pustil sa s ním do rozhovoru, narazili aj na mýtické predstavy o tom, čo sa deje vo svete bohov. Vtedajší ľudia nemali problém s tým, že medzi bohmi prebieha boj a že božskí synovia útočili na svojich otcov, ako to bolo v prípade Chrona a Dia. Chronos vykastroval svojho otca Urána a Zeus zasa násilne zosadil svojho otca Chrona. Euthyfron bol profesionálny znalec božských vecí a tvrdil o sebe, že sa v nich vyzná lepšie než ktokoľvek iný.

Sokrates však nepatril k tým jeho poslucháčom, ktorí iba s bážňou počúvali fantastické výklady pohanských „prorokov“ a prijímali ich bez akéhokoľvek protestu. Tvárou v tvár exegétovi a garantovi štátom uznávaného náboženstva dáva priechod svojej neistote: *„Možnože, milý Euthyfron, práve preto som žalovaný, lebo prijímam s veľkou nevôľou, kedykoľvek niekto hovorí takéto veci o bohoch... povedz mi, pri bohu priateľstva, naozaj si myslíš, že sa tieto veci takto stali? (...) Máme si myslieť, milý Euthyfron, že tieto veci sú pravdivé?“*

Sokrates sa teda pýta, či mýtické vykresľovanie vojen medzi bohmi *zodpovedá skutočnosti*. Zistiť to sa mu zdá byť dôležitou úlohou, pretože náboženstvo zohráva v živote človeka absolútne podstatnú rolu. Ak by

to, čo je pre ľudský život nevyhnutné, bolo fiktívne, existencia človeka by sa dostala pod vplyv čohosi neblahého. Svoj život by orientoval smerom, ktorý nemôže viesť k žiadnemu skutočnému a želanému cieľu, čo sa rovná strate zmyslu existencie. V stávke je teda priveľa na to, aby sme ľahkovážne prijímali stanoviská tradičného pohanského náboženstva a jeho akreditovaných vykladačov.

Euthyfronova reakcia je príznačná. Ako expertný znalec má o sebe vysokú *mienku, ktorá ho odlišuje od nevedomcov*, a snaží sa ňou zapôsobiť aj na samotného Sokrata. Na otázku, či sa tieto príbehy skutočne stali, odpovedá: „*Stali sa ešte oveľa podivuhodnejšie veci ako tieto, o ktorých obyčajní ľudia nevedia.*“ Sokrates, *predstaviteľ a reprezentant filozofického postoja, ironicky žasne* nad jeho múdrosťou a Euthyfron, ktorý túto iróniu okamžite nepostrehne, hneď potvrdzuje svoju samochválu slovami: „*Ved' by som nestál za nič, Sokrates, a ničím by som sa nelíšil od obyčajných ľudí, keby som všetky tieto veci dôkladne nepoznal.*“ Euthyfron je veľmi podobný starozákonným farizejom, ktorí taktiež boli presvedčení, že *na rozdiel od prostého ľudu* mimoriadne dobre poznajú zákon. Preto nevzdelanými ľuďmi, ktorým mali pokorne slúžiť, naopak, celkom otvorene pohrdali.

V tomto prípade však Euthyfron nemal do činenia s obyčajným človekom, ktorý by sa nechal ohromiť jeho tajnými znalosťami zasvätenca. Podobne ako mnohí filozofi pred ním, aj Sokrates namiesto autoritatívneho rozprávania požaduje, aby sa na základe uplatnenia ľudskej rozumovej schopnosti *ukázalo*, ako sa veci skutočne majú. Keď v ďalšom rozhovore Sokratov spoločník opäť niečo tvrdí, musí si vypočuť nasledujúce slová: „Nuž, milý Euthyfron, nemali by sme azda túto vetu zase *skúmať*, aby sme zistili, či je dobrá? Alebo ju máme nechať a *len tak prijímať svoje tvrdenia i tvrdenia ostatných* a stačí, že niekto o niečom povie, že tomu tak je, pripustiť, že tomu *tak naozaj je*? Alebo je potrebné *skúmať*, aká je hodnota jeho reči?“

Sokratove slová nie sú určené len pre historikov filozofie, aby ich zaznamenali a zaplňovali nimi svoje historické traktáty. Keď sa skutočne zamyslíme nad tým, čo Sokrates vyhlasuje, nemôžeme si nevšimnúť, *aké aktuálne je jeho tvrdenie aj dnes*. Naši súčasníci už síce neveria, že Chronos vykastroval svojho otca Urána, alebo že človek vznikol z toho, čo zostalo z Diom spopolnených titanov, ale *s rovnakou naivnou vierou* prijímajú všetko, čo sa na nich valí z masmédií, a vzdávajú sa akejkolvek námahy overovať si podávané informácie. Môžeme si ľahko predstaviť, čo sa stane, keď niekto túto Sokratovu požiadavku uplatní na slová dnešných politikov a oficiálne uznávaných odborníkov. Okamžite sa stáva „dezinformátorom“ a nebezpečným šíriteľom „nepriateľskej propagandy“.

A predsa od nás Sokrates nežiada vlastne nič viac, než aby sme sa správali *v súlade s prirodzenosťou rozumnej bytosti*. Ten, kto je vybavený rozumom, nie je nádobou na prijímanie prefabrikovaných údajov, ale je povolaný *k ustavičnému hľadaniu a preverovaniu*. To nie je nič pohodlné. Zatiaľ čo jedlo a nápoje môžeme skonzumovať tak, ako nám ich iní pripraví a naservírujú, informácie a údaje musíme *vždy spracovávať sami* s použitím kritických nástrojov rozumu. Nie náhodou je Sokrates *symbolom kritického ducha*. Je však dobré si uvedomiť, že nebol prvý, kto prišiel s propagáciou tohto spôsobu myšlienkového práce. Jeho predchodcovia už v tejto oblasti odvedli veľký kus práce. Bolo im známe, že *ukázať, ako sa veci majú*, znamená vedieť predložiť spoľahlivý *dôkaz*.

Dôkaz, *demonstratio*, sa vykonáva tak, že sa postupnými myšlienkovými krokmi dospeje do situácie, v ktorej sa stáva zrejmé, *evidentné* (*videre* = vidieť), ako sa veci majú s dokazovanou skutočnosťou. Už prvý

filozof Táles z Miléta mal s touto racionálnou činnosťou dobré skúsenosti. Teorému o pravouhlosti trojuholníka zostrojeného nad polomerom kružnice (tzv. Tálesova veta) netvrdil iba, ale *dokázal*, že tomu tak naozaj je. Na to stačí spojiť stred kružnice s vrcholom vpísaného trojuholníka a je *zrejmé* (je to priamo *viditeľné*), že uhol v bode dotyku s kružnicou sa rovná 90 stupňom. O pravdivosti tejto teóremy je teda možné presvedčiť sa doslova „na vlastné oči“ a možno teda povedať, že ide o pravdu evidentnú.

Z tohto veľkého dedičstva starých Grékov treba vyvodiť patričné ponaučenie. Kým v tej či onej oblasti nedosiahneme takéto silné pohľady na vec, musíme si zachovať *zdravý skeptický odstup*. Dokiaľ nemáme pevný dôkaz, že je to naozaj, ako sa to tvrdí v médiách, ako to tvrdia odborníci, ako sa to všeobecne myslí atď., nemali by sme sa nechať strhnúť do nejakých jednoznačných postojov. Inak sa budeme podobať *slepo veriacim fanatikom*. V prípadoch migrácie, očkovania a bojov na Ukrajine sa ukázalo, že nepodložená (alebo iba zdanlivo podložená) viera je mnohým ľuďom bližšia ako pravda. K nim by sme sa určite nemali pridávať.

Ak až máme niečomu pevne veriť, tak iba tou vierou, ktorá *nepochádza od ľudskej autority* a ktorá uzdravuje. Bez čisto ľudskej viery sa síce v živote nezaobídeme, ale nezabúdajme, že jej hlavným znakom je *neistota*, ktorú nemôžeme vydávať za niečo spoľahlivé a záväzné.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/nie-kazda-viera-lieci/>